

Zygmunt Ruta

Pamięci Docent Jadwigi Baran

W dniu 27 listopada 1986 r. zmarła w Krakowie w 63 roku życia Jadwiga Baran, docent i kierownik Katedry Pedagogiki Specjalnej Wyższej Szkoły Pedagogicznej Im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie.

Z Jadwigą poznaliśmy się niemal dokładnie 27 lat temu. Kiedy jesienią 1960 r. jako początkujący pracownik naukowo-dydaktyczny podjąłem zajęcia z historii wychowania na III roku pedagogiki wieczorowej - Jadwiga była uczestnikiem jednej z grup ćwiczeniowych. Nie wiedziałem jeszcze wtedy, że po uzyskaniu dyplomu magistra podejmie pracę w Uczelni i odegra tak istotną rolę w powstaniu i rozwoju pedagogiki specjalnej.

Jadwiga Baran należała do tego pokolenia nauczycieli akademickich krakowskiej WSP, które zanim podjęło pracę w Uczelni przepracowało szereg lat w szkolnictwie różnych typów i stopni, w placówkach oświatowo-wychowawczych lub administracji szkolnej. Mając bogate doświadczenie pedagogiczne, nauczycielskie i organizacyjne pracownicy ci potrafili łączyć działalność dydaktyczną z pracą naukowo-badawczą.

Urodziła się Jadwiga Baran 23 sierpnia 1923 r. w Brzezówce w woj. rzeszowskim, w rodzinie chłopskiej. Sytuacja materialna rodziców była bardzo trudna, źródłem ich utrzymania oraz liczego potomstwa była niska renta inwalidzka ojca oraz gospodarstwo rolne o powierzchni 1,5 ha. Okres najpiękniejszej młodości J. Baran przypadł na niesprzyjające warunki okupacyjne, stąd też droga usamodzielnienia się życiowego miała nietypowy charakter.

Naukę rozpoczęła w wieku 6 lat w 4-klasowej szkole powszechnej w rodzinnej miejscowości. Po sześciu latach nauki przeszła do wyżej zorganizowanej szkoły powszechnej w Ropczycach, którą ukończyła w 1937 r. W tym samym roku rozpoczęła naukę w Prywatnym Gimnazjum Ogólnokształcącym w Ropczycach, którą musiała przerwać na skutek wybuchu II wojny światowej. Przerwa ta trwała jednak długo, gdyż cały okres okupacji hitlerowskiej. Spowodowana ona była też trudnymi warunkami materialnymi i brakiem możliwości kontynuowania nauki w systemie tajnego nauczania.

Okres okupacji spędziła na ciężkiej pracy fizycznej. Chcąc uchronić się od wywiezienia na przymusowe roboty do Niemiec oraz ulżyć rodzicom w ciężarze utrzymania wieloosobowej rodziny podjęła się prowadzenia gospodarstwa rolnego niezdolnych do pracy krewnych. Kiedy po śmierci właściciela gospodarstwo przejęła dalsza rodzina - Jadwiga postanowiła uczyć się dalej i jak najszybciej usamodzielnić. Możliwość dalszej nauki powstała po wyzwoleniu części województwa rzeszowskiego spod okupacji hitlerowskiej w 1944 r. Opóźnienia w nauce trzeba było wyrównać systemem przyspieszonym, składając najpierw egzamin z zakresu 4-klasowego gimnazjum, czyli tzw. małą maturę, a następnie egzamin dojrzałości liceum ogólnokształcącego w Dębicy w 1946 r.

Trudne warunki materialnej egzystencji nie pozwoliły Jej na podjęcie studiów wyższych bezpośrednio po uzyskaniu świadectwa dojrzałości. Zdecydowała się na wybór zawodu nauczycielskiego, o którym marzyła od najmłodszych lat. W ówczesnych warunkach zawód ten stwarzał młodzieży wiejskiej możliwości awansu społecznego, choć uposażenie nauczycieli było niskie. Kwalifikacje do pracy pedagogicznej uzyskała dzięki ukończeniu 6-miesięcznego kursu nauczycielskiego w Krakowie w 1947 r. i Państwowego Instytutu Pedagogiki Specjalnej w Warszawie ze specjalizacją surdopedagogika w 1950 r.

Już w tym okresie przygotowania zawodowego do pracy nauczycielskiej budziły się u Niej zainteresowania pedagogiką specjalną oraz krystalizowała potrzeba pogłębienia tej dziedziny wiedzy,

co znalazło swój wyraz w ukończeniu pełnych studiów wyższych i uzyskaniu w 1962 r. magisterium z zakresu nauk pedagogicznych, w 1968 r. doktoratu nauk humanistycznych na podstawie rozprawy pt. "Konsekwencje pedagogiczne niedostosowania społecznego dzieci głuchych", a w 1979 r. stopnia naukowego doktora habilitowanego nauk humanistycznych w zakresie pedagogiki specjalnej na podstawie oceny ogólnego dorobku naukowego i przedłożonej rozprawy habilitacyjnej pt. "Rozwijanie sprawności językowej uczniów głuchych w procesie dydaktyczno-wychowawczym w klasach V - VIII".

W pracy pedagogicznej, którą J. Baran rozpoczęła w 1947 r. jako p.o. kierownika szkoły sanatoryjnej, a następnie jako nauczycielka zbiorczej szkoły sanatoryjnej przy Zespole Sanatoriów Dziecięcych w Rabce, od samego początku zetknęła się z dziećmi chorymi, odchylonymi od normy w różnym stopniu i zakresie właściwości psychofizycznych. Studia w Państwowym Instytucie Pedagogiki Specjalnej ukierunkowały Jej zainteresowania w stronę zaburzeń słuchu i ich konsekwencji. Zainteresowaniom tym pozostała zawsze wierna, wzbogacając swe pedagogiczne doświadczenia na różnych stanowiskach nauczycielskich w szkolnictwie dla głuchych i w zakresie rehabilitacji zawodowej inwalidów słuchu. Poznanie od strony praktycznej problematyki kształcenia dzieci głuchych stało się dla J. Baran bodźcem do badań teoretycznych z tej dziedziny, na stanowisku pracownika naukowo-dydaktycznego w Wyższej Szkole Pedagogicznej w Krakowie.

Trzeba dodać, że skierowując swoje zainteresowania w stronę dzieci głuchych odpowiedziała na pilne zapotrzebowanie społeczne. Dzieciom głuchym niejednokrotnie wyrządzano krzywdę uznając je za upośledzone umysłowo, nie rozumiano ich, dlatego wypadki marnowania się nie dostrzeżonych zdolności takich dzieci były dość częstym zjawiskiem.

W sytuacji dotkliwych braków kadrowych w tej subdyscyplinie pedagogiki specjalnej podjęcie przez J. Baran problematyki dzieci głuchych należy uznać za bardzo cenne społecznie. Wyjątkowego znaczenia nabiera ona dzisiaj w dobie intensyfikacji

kształcenia nauczycieli także i w tej specjalności. Jadwiga Baran poświęciła temu problemowi niemal całą twórczość naukową. Jej wysiłki zmierzały z jednej strony do poprawy sytuacji na gruncie praktyki, z drugiej zaś do teoretycznego (naukowego) naświetlenia różnych aspektów tego zagadnienia. A trzeba pamiętać, że Jej przygotowanie merytoryczne do studiów nad problematyką dzieci głuchych było głębokie i wszechstronne.

Dorobek naukowo-badawczy J. Baran obejmuje kilkadziesiąt pozycji, rozpraw, artykułów, sprawozdań, recenzji itp. ogłoszonych w różnych czasopiśmie i wydawnictwach zbiorowych. Jej zainteresowania naukowe skupiły się wokół trzech nurtów badawczych: 1) nauczyciel i student, 2) programy i plany nauczania, 3) inwalidztwo.

Na temat nauczyciela, wychowawcy, opiekuna oraz studenta zaocznego napisała kilka artykułów, np. "Wdrażanie studentów do pracy badawczej w ramach zajęć przedmiotów pedagogicznych" (wspólnie z D. Knapik, 1972), "Praca opiekuna roku na studiach zaocznych w opinii studentów" (1973), "Przyczyny trudności w studiowaniu nauczycieli pracujących" (1972), "Z dziejów pedagogicznych studiów dla pracujących w WSP w Krakowie" (wspólnie z J. Szymkat).

Druga grupa publikacji, odzwierciedlająca drugi nurt zainteresowań J. Baran, wyrosła z własnej praktyki dydaktyczno-wychowawczej oraz członkostwa w określonych zespołach programowych: w Zespole Programowym Pedagogiki Specjalnej przy Ministerstwie Oświaty i Wychowania, Zespole Problemowym ds. Prognozowania Wychowania i Kształcenia Młodzieży przy IKZ w Warszawie i w Zespole Dydaktyczno-Wychowawczym ds. Pedagogiki Specjalnej przy Ministerstwie Nauki, Szkolnictwa Wyższego i Techniki. Samodzielnie bądź w zespole J. Baran opracowywała i opiniowała plany i programy nauczania szkoły specjalnej dla dzieci głuchych oraz plany i programy studiów z zakresu pedagogiki specjalnej realizowane w uniwersytetach i wyższych szkołach pedagogicznych. Z tą grupą tematyczną wiążą się również liczne recenzje podręczników.

Osobną i najliczniejszą grupę tematyczną stanowią prace poświęcone inwalidztwu w ogóle, a głuchocie w szczególności, dalej głuchocie dorosłych, rodzinie głuchych, dzieciom w rodzinie głuchych, dzieciom w szkole specjalnej, wreszcie - rozwojowi języka dzieci w szkole specjalnej. Już praca doktorska, która wprawdzie nie ukazała się drukiem w całości, lecz jedynie jej obszernie fragmenty, analizuje te palące społecznie problemy od strony przyczyn, diagnozy i zapobiegawczego działania w systemie zakładów wychowawczych.

J. Baran interesowała się nie tylko głuchymi, ale także niewidomymi i inwalidami w ogóle, jak to dowodzą artykuły: "Problemy społeczno-medyczne dzieci głuchych i niewidomych" (1971) oraz "Założenia teoretyczne systemu wychowawczego w zakładach szkolenia inwalidów" (1973). Obszerną rozprawę, stanowiącą część pracy zbiorowej "Pedagogika rewalidacyjna" (1977) poświęciła J. Baran "Rewalidacji osób z uszkodzonym słuchem". Postuluje tu jak najwcześniejsze wprowadzenie dziecka niedosłyszącego w świat i środowisko słyszących, wczesne podjęcie nauki mowy oraz odmienne postępowanie w stosunku do dzieci z resztkami słuchu niż w stosunku do dorosłych, którzy utracili słuch już po opanowaniu mowy.

Najpoważniejszą publikacją w dorobku naukowo-badawczym J. Baran jest Jej rozprawa habilitacyjna pt. "Rozwijanie sprawności językowej uczniów głuchych w procesie dydaktyczno-wychowawczym w klasach V - VIII" (1981). Książka jest rezultatem wieloletnich badań w sześciu zakładach dla dzieci głuchych. Wiadomo, że dla ogólnego rozwoju tych dzieci istotne znaczenie ma sprawność w posługiwaniu się zasobem leksykalnym, poznawanym przez dziecko w procesie nauczania, a słownictwo i sprawność językowa wiążące się z treściami nauczania w klasach wyższych mają dla jednostki głuchej szczególną wartość, gdyż pozwalają jej współuczestniczyć w sprawach kultury i działaniach w różnych sferach życia gospodarczego i społecznego oraz je zrozumieć. Stąd uwzględnienie i realizowanie zadań kształcenia językowego w nauczaniu poszczególnych przedmiotów w klasach wyższych ma istotne zna-

czenie dla ogólnej efektywności kształcenia w szkołach dla głuchych. Głównym celem badań przeprowadzonych przez J. Baran było sprawdzenie przebiegu procesu rozwoju sprawności językowej w klasach wyższych szkoły podstawowej oraz udziału nauczycieli uczących w tych klasach w kształtowaniu języka dzieci głuchych. Obok wartości poznawczych książka posiada istotne znaczenie dla rozwiązywania rozległej problematyki surdopedagogicznej.

Równie bogaty jest dorobek Jadwigi Baran w dziedzinie dydaktyki i wychowania. Pracując od 1962 r. w Wyższej Szkole Pedagogicznej w Krakowie - kolejno jako starszy asystent, adiunkt i docent - prowadziła ćwiczenia, wykłady, seminaria magisterskie i doktoranckie z pedagogiki ogólnej, pedagogiki specjalnej, surdopedagogiki i metodologii badań w pedagogice specjalnej. Pod Jej kierunkiem naukowym napisało swoje prace magisterskie 205 studentów. Wyrazem wysokiej oceny pracy dydaktyczno-wychowawczej, naukowej i kompleksowej rehabilitacji dzieci kalekich są nagrody - przyznane doc. dr hab. Jadwidze Baran przez Ministra Oświaty, Ministra Nauki, Szkolnictwa Wyższego i Techniki, odznaka nadana za wzorową pracę w służbie zdrowia przez Ministra Zdrowia i Opieki Społecznej oraz liczne odznaczenia państwowe i regionalne, jak Złoty Krzyż Zasługi, Krzyż Kawalerski Orderu Odrodzenia Polski, Medal Komisji Edukacji Narodowej, Złota Odznaka "Za pracę społeczną dla miasta Krakowa", Złota Odznaka "Za zasługi dla Ziemi Krakowskiej", "Złota Odznaka ZNP", "Złota Odznaka Polskiego Związku Głuchych".

Poważne osiągnięcia zanotowała J. Baran w kształceniu młodej kadry naukowej, zwłaszcza w zakresie inspirowania pracowników Katedry Pedagogiki Specjalnej WSP w Krakowie do podejmowania badań naukowych w dziedzinie teorii rewalidacji i defektologii. Była promotorem 8 zakończonych przewodów doktorskich, a nad trzema dalszymi sprawowała opiekę naukową. Warto także dodać, że zrecenzowała kilka rozpraw doktorskich powstałych w różnych ośrodkach naukowych.

Omawiając całokształt pracy naukowo-dydaktycznej J. Baran nie sposób pominąć jej działalności w stowarzyszeniach społecznych, takich np., jak: Towarzystwo Walki z Kalectwem i Towarzystwo Wolnej Wszechnicy Polskiej. Praca J. Baran w organizacjach społecznych o charakterze oświatowym była ważnym dopełnieniem szeroko zakrojonych działań, mających na celu pedagogizację społeczeństwa w dziedzinach dotychczas zaniedbanych, a do takich należą w pierwszym rzędzie problemy rodzinno-społeczne dzieci kalekich.

Najbardziej znaczące były osiągnięcia J. Baran w pracy organizacyjno-administracyjnej. Będąc organizatorką kierunku studiów w zakresie pedagogiki specjalnej WSP w Krakowie potrafiła skupić wokół siebie liczne grono współpracowników i stworzyć rzetelną podstawę do rozwoju tej subdyscypliny pedagogicznej na terenie Krakowa. Od 1974 r. była kierownikiem Zakładu, który powstał z Jej inicjatywy, a od 1982 r. kierownikiem Katedry Pedagogiki Specjalnej. Katedra spełniając ważną rolę w organizowaniu procesu dydaktyczno-wychowawczego na studiach dziennych i zaocznych w zakresie pedagogiki specjalnej stanowiła ośrodek koordynacji badań naukowych, co było niezaprzeczalnym osiągnięciem Jej jako kierownika.

Jadwiga Baran była aktywnym działaczem Związku Nauczycielstwa Polskiego od 1951 r. W okresie trudnych momentów w najnowszej historii ZNP pozostała wierna tej organizacji, włączając się w nurt jej odnowy. Jako członek PZPR (od 1963 r.) J. Baran aktywnie uczestniczyła w pracach organizacji partyjnej zarówno w byłym Instytucie Nauk Pedagogicznych, jak i na terenie Uczelni.

W dniu 4 grudnia 1986 r. na Cmentarzu Rakowickim pożegnaliśmy doc. dr hab. Jadwigę Baran, nauczyciela akademickiego z potrzeby serca i umysłu, oddanego sprawie rozwoju oświaty w Polsce, poświęcającego się tak osłami pracy dydaktycznej i naukowej. Cieszyła się powszechnym szacunkiem młodzieży akademickiej, nauczycieli studiujących, współpracowników i wychowanków; przyjaciół, którzy tak licznie zebrałi się w tym dniu, aby uczcić Jej pamięć.